

MONIMUOTOISTEN TEKSTIEN TUTKIMUSTA RUOTSALAISITTAIN

Britt-Louise Gunnarsson ja Anna-Malin Karlsson (toim.) *Ett vidgat textbegrepp*.
TeFa nr. 46. Uppsala: Uppsala universitet 2007. 106 s. ISSN 1102-9633.

Ruotsalaisten tekstintutkijoiden BRITT-LOUISE GUNNARSSONIN ja ANNA-MALIN KARLSSONIN toimittama *Ett vidgat textbegrepp* kokoaa Upsalan yliopistossa vuonna 2006 pidetyn samannimisen konferenssin satoa. Se käsittelee kahdeksan artikkelia sekä johdantoluvun, joiden tarkoituksena on esitellä ruotsalaista teksteihin kohdistuvaa tutkimusta ja aiempaa laajempaa tekstikäsitteilyn ympärillä käytävää keskustelua.

Niin konferenssin kuin julkaisun taustalla on kohtaamiemme tekstimaailmojen ja sen myötä tekstien tutkimuksen ja sen kohteen muuttuminen. Perinteinen tekstikäsitteily ei enää riitä kuvaamaan nykypäivän monimuotoisten, usein digitaalisten tekstien vuorovaikutteista, dynaamista ja visuaalista luonnetta. Eri tutkimustraditioita edustavia artikkeleita yhdistääkin tekstin tarkastelu muistakin kuin puhtaan kielitieteellisistä tai edes kielellisistä näkökulmista. Huomion kohteena ovat muun muassa multimodaalisuus, epälineaarisuus sekä vuorovaikutus ja toiminnot, joihin tekstit osallistuvat.

TEKSTINTUTKIMUKSEN MENNEISYYS JA TULEVAISUUS

Artikkelien taustaksi kokoelma tarjoaa Britt-Louise Gunnarssonin historiakatsauksen. Gunnarsson käy johdantoluvussa läpi tekstintutkimuksen painopisteet 1960-luvulta 2000-luvulle. Vaikka monet tekstintutkimuksen menneiden vuosikymmenten näkökulmat ovat edelleen relevantteja, 2000-luvun tekstintutkimuksella on omat painotuksensa.

Gunnarsson nostaa esiin muutaman nykytutkimuksen erityispiirteitä, jotka pitkäl-

ti kuvaavat myös kokoelman artikkeleita. Tietokoneet ja internet ovat mullistaneet tekstiympäristön, mutta samalla myös muuttaneet tekstintutkimuksen teoreettista ja metodista fokuksia. Kiinnostus kohdistuu entistä voimakkaammin multimodaalisuuden tutkimukseen. Tutkimuksen kohteena eivät ole enää vain sanat vaan myös kuvat ja muut ei-verbaaliset elementit ja varsinkin niiden vuorovaikutus kirjoitetun tekstin kanssa. Toinen muutos on Gunnarssonin mukaan siirtyminen yleisestä yksityiseen. Kun aiemmin suurten korpusten avulla yritettiin kuvata tietäntyyppisten tekstien ominaispiirteitä, nyt katseet kohdistuvat ainutlaatuisen ja tilanteisen tarkasteluun. Kolmanneksi Gunnarsson nostaa esiin tarpeen luopua kirjoitetun ja puhutun kielien tutkimisesta erillään. Lopuksi kirjoittaja suuntaa huomion tekstintutkimuksen prosessipainotukseen. Tärkeää ei ole vain kommunikaatioprosessin lopputulos, vaan tutkimuksella pyritään kuvaamaan tekstin syntyvaiheiden eri tekijät.

Kirjallisuudentutkija ANNA GUNDERILLE uusi tekstikäsitteily merkitseekin mitä hyvänsä merkkijärjestelmää, joka voi periaatteessa koostua minkä tahansa tyyppisistä järjestetyistä merkeistä, esimerkiksi kirjaimista, kuvista, elokuvasta tai äänistä. Gunderin rakenteeltaan multisekventiaalisiksi luonnehtimat teokset voivat olla yhtä hyvin esimerkiksi tietokonepelejä kuin hyperromaaneja tai muuta hypertextiä. Yhteistä niille ovat linkkien yhdistämät sisältökentät, joiden välillä lukija liikkuu valintansa mukaan. Gunderin artikkeli esittelee myös hypertextien perusrakenteet, aksiaalisen, verkko- ja lateraalirakenteen,

sekä määrittelee erilaisten digitaalisten julkaisujen käsitteistöä.

Ruotsalaisen tekstintutkimuksen tulevaisuuteen puolestaan kurkottaa kokoelman päättävä KAROLINA WIRDENÄSIN artikkeli. Kirjoittaja uskoo jo käynnistyneiden projektien perusteella tekstintutkijoiden suuntaavan mielenkiintonsa yhä enenevässä määrin koulutukseen ja koulun ja tieteen teksteihin. Toisaalta tutkimuksen kohteena ovat myös eri ammattialojen tekstit, mikä saattaa johtaa elinkeinoelämän ja tekstintutkimuksen lähentymiseen. Wirdenäs pitää tärkeänä, että keskustelu tekstiä eri lähtökohdista lähestyvien tutkijoiden välillä jatkuu. Hän varoittaa kuitenkin pyrkimästä liian yhdenmukaisiin näkökantoihin tai edes yksimielisyyteen tekstikäsitteen määrittelystä.

TEKSTIT OSANA TOIMINTAA

Kielentutkimuksen näkökulmasta kokoelman kiintoisinta antia ovat Anna-Malin Karlssonin kaksi artikkelia. Ensimmäisessä, teoreettista viitekehystä rakentavassa artikkelissaan Karlsson hahmottelee laajennetun tekstikäsitteen merkityksiä: mikä laajenee ja miten ja mikä lopulta uudessa tekstikäsitteessä on uutta? Karlsson tarkoittaa tekstillä tässä yhteydessä merkityksellisiä kokonaisuuksia ja kulttuurisia artefakteja. Näin ymmärretyt tekstit ja niiden tarkastelutavat laajenevat erilaisin mutta yhteen kietoutuvin tavoin.

Teksti laajenee ensinnäkin semioottiseen suuntaan multimodaaliseksi kokonaisuudeksi, joka käsittää myös kuvat ja ulkoasun. Tällainen teksti toteutuu esimerkiksi lehden aukeamalla tai verkkosivulla ja mahdollistaa erilaisia lukemisjärjestyksiä ja -sekvenssejä. Teksti, jonka lukija ikään kuin suunnittelee lukiessaan, on jo lähellä Bakhtinin (1986) ajatusta tekstistä dialogin lausumana. Tällöin teksti kytkey-

tyy vuorovaikutustilanteeseen ja laajenee kohti lähintä tilannekontekstiaan. Tekstit ja tilanteet taas ovat osa toimintakäytäntöjä, jotka toisaalta vaikuttavat tekstin merkitykseen ja toisaalta itse rakentuvat tekstistä ja vuorovaikutuksesta. Tekstejä ei nähdä annettuina ja valmiina vaan dynaamisina ja muuntuvina vuorovaikutuksen elementteinä. Samat multimodaaliset, dynaamiset ja interaktiiviset piirteet ovat ominaisia myös hyperteksteille, joiden luomiseen kirjoittaja ja lukija yhdessä osallistuvat. Kaiken kaikkiaan uusi tekstinäkemys haastaa käsityksen tekstistä stabiilina rakenteena sekä määrittää tekstin suhteessa käyttötilanteeseen ja toimintakäytäntöihin.

Karlsson esittää ajatuksen, että monet tekstit ovat tärkeimmillään syntyprosessinsa aikana ja valmiin tekstin merkitys toiminnan kannalta voi olla vähäisempi kuin prosessin-aikaisen. Tämä ajatus konkretisoituu Karlssonin jälkimmäisessä artikkelissa, jossa hän kuvaa projektisuunnitelman syntyä eräässä julkisessa organisaatiossa. Artikkelin eräänlaisena havaintoesityksenä siitä, miten edellä esitetyt teoreettiset ja metodiset ideat voivat toimia käytännössä.

Karlsson tarkastelee projektisuunnitelman roolia ja muotoutumista viidessä kommunikatiivisessa toiminnossa (*kommunikativ verksamhet*): projektikokouksen valmisteluvaiheessa, itse kokouksessa, kokouksen jälkeisessä muokausvaiheessa, päätöksenteossa sekä projektinjohtajien kokouksessa. Kirjoittaja myös osoittaa, miten nämä kommunikatiiviset toiminnot kutoutuvat toisiinsa. Tekstejä pitäisikin Karlssonin mukaan tarkastella toisaalta osana tiettyä kommunikatiivista toimintaa, toisaalta osana toimintojen ja toimintakäytäntöjen ketjua. Karlsson kiinnittää huomiota myös siihen, miten ja mitkä toimintakäytännöt projektissa tekstuaalistuvat.

Karlsson päättää projektisuunnitelman kehkeytymistä käsittelevän artikkelinsa

pohdintaan: Onko projektisuunnitelman eri versioilla ylipäätään tekstin statusta? Entä onko kyse koko ajan samasta tekstistä? Mikä on projektisuunnitelman pohjana olevan mallitekstin asema eri vaiheissa? Projektisuunnitelmaa voidaan kuvata aluksi avoimeksi mutta vähitellen sulkeutuvaksi tekstiksi, jonka stabiiliuden aste prosessin eri vaiheissa vaihtelee.

LUKIJAN JA TEKSTIN VUOROVAIKUTUS

JANA HOLSANOVA tarkastelee artikkelissaan kognitiotieteen näkökulmasta lukijan ja multimodaalisen tekstin vuorovaikutusta. Artikkelissa kuvataan kolmea empiiristä tutkimusta, joissa koehenkilöiden luku-prosessia tutkittiin silmänliikekameran, rektrospektiivisten muistiinmerkintöjen ja haastattelujen avulla. Ensimmäisessä tutkimuksessa selvitettiin sekä perinteisten että verkkolehtien lukemista ja havaittiin joitakin merkittäviä eroja niin lukutilanteessa kuin -tottumuksissakin. Verkkolehtien lukeminen todettiin — yllättävää kyllä — kapeaksi mutta syväksi: luetaan harvoja artikkeleita mutta ne luetaan kokonaan. Tutkimusryhmä havaitsi myös, että lukijat hyödynsivät verkkolehtien verkkorakennetta vain niukasti ja navigoivat etupäässä vain ensimmäisen sivun ja artikkelien välillä.

Toisessa tutkimuksessa selvitettiin silmänliikekameran avulla, miten lukijat muodostavat merkityksiä lukiessaan tekstiä ja kuvia sisältävää sanomalehden aukeamaa. Tulokset vastasivat vain osittain tutkimuksen yhtenä lähtökohtana ollutta Kressin ja van Leeuwenin (1996) sosiosemiotista mallia. Yhtenäistä aukeaman lukureittiä ei voitu osoittaa. Kolmas tutkimus taas selvitti vaihtoehtoisten taittoratkaisujen avulla lukijoiden tapaa käyttää tekstin, kuvien ja informaatiografiikan yhdistelmää sanomalehteä lukiessaan. Yksi havainto oli muun

muassa se, että tekstin ja informaatiografiikan välimatka vaikutti tekstin ja kuvan integroitumiseen.

NÄKÖKULMIA OPPIMISEEN JA TIEDONMUODOSTUKSEEN

ANNA-LENA GÖRANSSONIN, PER-ANDERS FORSTORPIN sekä ANDERS BJÖRKVALLIN ja CHARLOTTE ENGBLOMIN artikkelit tuovat keskusteluun oppimisen näkökulman. Göransson kuvaa etnografisin menetelmin toteuttamaansa tutkimusta, jossa hän seurasi palomiesten koulutusta ja heidän suhtautumistaan opetukseen ja oppimisteksteihin. Björkvallin ja Engblomin artikkelissa taas tarkastellaan lasten vapaa-aikanaan harrastamia multimodaalisia tekstiaktiiviteetteja, kuten chatia, sähköpostin käyttöä, nettisurffailua ja tietokonepelien pelaamista, ja pohditaan, miten niitä voitaisiin hyödyntää koulussa aiempaa enemmän.

Forstorpin artikkeli sisältää ennen muuta teoreettista pohdintaa multimodaalisuuden tarjoamista haasteista kirjoitetun tekstin hegemonialle, merkityksenmuodostukselle ja oppimiselle. Forstorp tarkastelee myös kriittisesti laajennettua tekstikäsitystä. Kommunikaatiotutkimuksen näkökulmasta hän muun muassa osoittaa, ettei multimodaalisuus sinänsä ole mitään uutta, vaikka informaatio- ja viestintäteknikka onkin muuttanut tekstin ja muiden kommunikatiomuotojen välistä yhteispeliä.

LOPUKSI

Artikkelikokoelma antaa kokonaisuudessaan selkeän kuvan siitä, mitä uusi tekstikäsitys on tuonut mukanaan: tekstin käsite on laajentunut ennen muuta kattamaan muut semioottiset systeemit, ja tekstintutkimuksessa toiminnot, käytänteet ja kontekstit ovat nousseet entistä tärkeämmiksi tutkimuskohteiksi. Kuitenkin kokoelma osoit-

taa, ettei yksimielisyyttä tekstikäsitteen rajoista ole. Karolina Wirdenäs kysyykin kokoelman päättävässä artikkelissaan, kuinka pitkälle tekstin käsite oikeastaan voi laajeta ja mitä lisäarvoa saavutetaan kaiken toiminnan kattavalla tekstikäsitteellä.

Julkaisu tarjoaa tiiviissä paketissa hyvää perustietoa, avaa uusia teoreettisia ja metodisia näköaloja tekstien tutkimuksesta kiinnostuneille ja sopii hyvin myös opiskelijoiden luettavaksi. Eriteltyjen empiiristen tutkimusten tulokset tarjoavat niin ikään jonkin verran sovelluskelpoista tietoa muun muassa pedagogille ja oppimateriaalien laatijoille.

Artikkelikokoelma antaa myös mahdollisuuden vertailla Pohjanlahden molemmin puolin harjoitettua tekstintutkimusta. Monet kysymyksenasettelut ovat yhteisiä, mut-

ta sinänsä vireä ja monipuolinen kotoinen tekstintutkimuksemme tuntuu toistaiseksi kohdistaneen selvästi ruotsalaista vähemmän huomiota digitaalisiin teksteihin ja niiden tuomiin tekstimaailman muutoksiin, haasteisiin ja mahdollisuuksiin. ■

TEA SAVOLA

Sähköposti: tea.savola@metropolia.fi

LÄHTEET

- BAKHTIN, M. M. 1986: *The problem of speech genres*. – Caryl Emerson & Michael Holquist (toim.), *Speech genres and other late essays*. Austin: University of Texas Press.
- KRESS, GUNTER – VAN LEEUWEN, THEO 1996: *Reading images: The grammar of visual design*. London: Routledge.

ANALOGIA RATIONAALISENA JA KAUSAALISENA ILMIÖNÄ

Itkonen, Esa *Analogy as structure and process: Approaches in linguistics, cognitive psychology and philosophy of science*. John Benjamins 2005. xiii, 249 s. ISBN 90-272-2366.

Esa Itkonen kokoaa vuonna 2005 ilmestyneessä kirjassaan *Analogy as structure and process* yksiin kansiin analogian puolustuspuheet, joita hän on esittänyt 1980-luvun loppupuolelta alkaen kirjoituksissaan, luennoissaan ja esitelmissään. Teos pyrkii todistamaan, että analogia on psykologisesti todellinen ja kausaalisesti vaikuttava ilmiö kielessä.

Analogia on ollut tuttu asia monille suomalaisille kielitieteilijöille jo ennen Esa Itkosta. Kielentutkijat omaksuivat analogian lähinnä filosofi Eino Kailan Suomeen juurruttamasta saksalaisesta hahmopsykologiasta — vähemmässä määrin nuogrammaattisesta perinteestä. Analogia löytyy niin

feno-ugristien (kuten Eliel Lagercrantz ja Erkki Itkonen) kuin fennistienkin (kuten Aarni Penttilä, Terho Itkonen ja Heikki Paunonen) teoreettisesta sanavarastosta. Indo-europeisti Raimo Anttila tukeutui generatiivismin kritiikissään tähän varhaisempaan suomalaisen kielitieteen analogistiseen ja empiiriseen perinteeseen, johon Terho Itkonen (1977) viittaa kirjoittamalla »Suomessa jo 1950-luvulla kehitetystä analyysimenetelystä». Anttilan historiallisen kielitieteen teos (1989 [1972]) ja analogiakirja (1977a) ovat olleet merkittäviä varhaisia puheenvuoroja analogian puolesta generatiivisen teorian analogiakielteisessä valtavirrassa. Anttila hyödynsi käsitteellisen kytköksen ▶